

STUDIUL PRIVIND EVOLUȚIA ROMANULUI ROMÂNESC ÎN CONTEXT EUROPEAN

prof. POPA GABRIELA
LICEUL „VOIEVODUL MIRCEA”, TÂRGOVIȘTE

Romanul este o scriere epică în proză, deschisă modificărilor de structură și îmbogățirilor de conținut. Definirea termenului evoluează o dată cu istoria speciei și în raport cu epoca și cu dezideratele estetice ale fiecărui moment cultural.

În funcție de perioada apariției, există un anumit gen de roman.

Renașterea secolului al XVII-lea promova romanul alegoric, picaresc/eroic-galant, psihologic, comic, realist. În secolul al XVIII-lea, predominant era romanul de aventuri, sentimental sau epistolar. Secolul al XIX-lea încurajează romanul realist, naturalist-experimental, comportamentist, eseistic, parabolic, existențialist, noul-roman, fantastic.

Astăzi, romanul are un ascendent asupra celorlalte specii epice. Într-o perioadă în care granițele dintre genuri și opere literare se estompează, romanul se dovedește scrierea cu cele mai mari disponibilități, cu cea mai mare deschidere către sondarea universului existențial și către experimentarea unor tehnici narative.

Eugen Cizek, în studiile sale din *Evoluția romanului antic*, pornește de la premisa că „romanul, ca, de altfel, atâtea specii și genuri ale literaturii, n-a apărut în Evul Mediu sau chiar mai târziu, ci în Antichitate, și anume în cadrul oferit de civilizația și de cultura greacă.”¹

Apariția romanului românesc la mijlocul secolului al XIX-lea trebuie privită în strânsă legătură cu marea dezvoltare a romanului din literatura franceză și engleză. În această epocă romanul francez, sub influența concepției romantice, dobândește strălucire în mai multe literaturi europene.

Albert Thibaudet spunea că: „Ascensiunea romantismului a coincis cu extraordinara dezvoltare a unui gen, care părea nu o dată menit să le absoarbă pe toate celelalte.

Romantismul e revoluția literară înfăptuită nu atât prin lirism și prin teatru, cât prin roman.”²

Prin apariția romantismului, romanul capătă o mare strălucire și însemnătate, deoarece el a fost scutit de efortul dificil și complex al eliberării de sub canoanele clasicismului. Bazele romanului modern au fost puse de Cervantes și Rabelais, prin contestarea celor cavalierești. Același Albert Thibaudet afirma că: „Romanul modern s-a ivit în lume protestând împotriva romanelor medievale, curtenești și ale urmașilor acestora (...)”³

Secolul al XVII-lea este reprezentativ prin zugrăvirea romanului sentimental francez în lucrările Domnișoarei de Scudery, dar, mai ales, prin cele ale celebrei Doamne de La Fayette.

Pe următoarea treaptă își face apariția romanul modern al secolului al XVIII-lea. În această perioadă își fac apariția și romenele Abatelui Prevost, ale lui J. J. Rousseau, Bemardin de Saint-Pierre, Lesage, născute din necesitatea de a zugrăvi dramele oamenilor de rând, viața lor particulară, bucuriile și pasiunile lor. Noua concepție romantică a făcut din omul obișnuit și din trăirile sale emoționale un subiect literar, care a dus la dezvoltarea romanului sentimental, prin practicarea gustului pentru frumos și adevăr. Totodată s-a dezvoltat romanul realist, iar preocuparea pentru literatura națională a impulsionat dezvoltarea romanului istoric.

Apar noi tipuri de personaje tragice și grotești, solitare sau ingrate, cu ori-zontul limitat la propriile sentimente, sau influențat de idealuri majore. Astfel, prin apariția romantismului, romanul realizează întoarcerea la natură.

Cel mai de seamă produs al romantismului este considerat a fi romanul istoric, dezvoltat mai ales în Franța, cultivat încă din secolul al XVII-lea de romancierii ca La Calprenede,

¹ Eugen Cizek, *Evoluția romanului antic*, Editura Univers, București, 1987, pag. 5.

² Albert Thibaudet, *Reflecții*, vol. I, Editura Minerva, București, 1973, p.79

³ *Ibidem*, pag. 80

Mademoiselle de Scudéry, Chateaubriand și alții. A fost cultivat și în literatura engleză și este cunoscut sub denumirea de *roman gothic*, reprezentat prin operele lui Horace Walpole, Clara Reeve, Anna Radcliffe și alți mari romancieri. Dar, între romanele istorice ale secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, și cele ale scriitorilor romantici există deosebiri în folosirea mijloacelor artistice ale evocării, precum și în viziunea asupra trecutului.

Romanul istoric francez din prima jumătate a secolului al XIX-lea s-a dezvoltat sub tutela romantismului, dar a cunoscut și influența dinamizatoare a romanelor lui Walter Scott.

Romanul românesc a apărut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, deși, unii critici literari îi conferă întâietate romanului *Istoria ieroglifică* a lui D. Cantemir, fiind considerat drept primul roman de factură alegorică, publicat în 1705.

Romanul românesc a debutat sub influența romantismului (M. Kogălniceanu, *Tainele inimii*, 1855; D. Bolintineanu, *Manoil*, 1855 și *Elena*, 1862, Al. Vlahuță, *Dan*) și a realismului (N. Filimon, *Ciocoii vechi și noi*, 1863). Prin Duiliu Zamfirescu, *Ciclul Comăneștenilor* (1898-1910) și Ioan Slavici, *Mara* (1906), romanul nostru evoluează spre construcția narativă pe deplin individualizată estetic.

În perioada interbelică, romanul autohton reușește să se sincronizeze cu cel din literatura universală prin operele lui Liviu Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu.

Scriitori precum Mircea Eliade, Anton Holban, Mihail Sebastian optează pentru o literatură a trăirilor autentice, notate într-un stil confesiv sub forma unui jurnal literar.

După cel de-al doilea război mondial și în ultimele decenii se afirmă romancieri de certă valoare precum Marin Preda, Eugen Barbu. D. R. Popescu, Sorin Titel, Nicolae Breban, Augustin Buzura, Fănuș Neagu, Mircea Horia Simionescu, Petru Dumitriu și alții.

Literatura română a avut mereu deschidere spre orizonturile literaturii universale, având un drum propriu.

Până la sfârșitul secolului al XVII-lea pe teritoriul țărilor românești au circulat copii de manuscrise ale unor romane populare, precum: *Esopia*, *Varlaam și Ioasaf*, *Alexandria* și altele, care au pregătit gustul pentru literatura românească.

Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea se stabilesc primele contacte cu romanul apusean, tradus la noi prin filieră grecească.

Interes pentru traduceri ale romanelor acelei epoci a manifestat Constantin Negruzzi, dar și Costache Conachi, de la care ne-a rămas în manuscris *Belizarie* de Marmontel și *Matilda* de M-me de Cottin.

Scriitorii români de la începutul secolului al XIX-lea doreau să facă cunoscute la noi romane străine cu ecou în epocă, precum *Mannon Lescaut*, de Abatele Prevost și *Elisabeta* de M-me Cottin, traduse de Alecu Beldiman.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea, încep să-și facă apariția la noi romane din literatura franceză în original, precum și romane din alte literaturi europene, în versiune franceză.

După 1830, operele marilor romancieri francezi, dar și a celor din alte literaturi, cunosc o mare răspândire la noi. Concomitent cu aceste romane își fac apariția tot mai multe traduceri în limba română, deoarece accesul la literatură îl are un public mai numeros.

Primele traduceri ale unor romane străine și-au făcut apariția în literatura noastră spre sfârșitul secolului al XVIII-lea.

În 1794 se tipărește la Iași *Critil și Andronicus*, urmat, în 1799, de *Bertolo și Bertolino* al lui Cesare Croce.

În 1818 este publicat romanul *Întâmplările lui Telemah* de Fenelon, tradus de Petru Maior. Aceștia le-au urmat numeroase alte traduceri, iar în faza premergătoare apariției romanului românesc, acestea s-au diversificat și s-au înmulțit. Cele mai importante au fost: *Sadicul sau Ursitoarea* (1831) de Voltaire, *Robinson Crusoe* (1835) de De Foe, *Julia* sau *Noua Eloisă* (1837) de J. J. Rousseau, fiind tradus de I. H. Rădulescu, *Suferințele tânărului Werther* a lui Goethe, tradusă de Gavril Munteanu. După 1850, au început să fie traduși în românește

romancierii reprezentativi ai epocii, precum: Alexandre Dumas, George Sand, Victor Hugo, Eugene Sue și alții.

Romanele literaturii franceze, precum și cele ale altor literaturii europene, au fost cunoscute la noi prin filieră franceză. Ele au fost luate drept modele de către scriitorii români, care și-au încercat puterile în construcția amplă a acestui gen literar. Uneori acești scriitori au preluat numai ideea de bază, alteori au urmărit îndeaproape acțiunea fără a pierde, însă, nota originală.

În țara noastră, romanul a început să fie practicat în secolul al XIX-lea, având o apariția tardivă, iar evoluția sa a fost lentă și anevoioasă, cu multe tentative care au eșuat și cu puține succese. Abia după primul război mondial romanul românesc va ajunge la o adevărată înflorire și desăvârșire ca specie epică modernă.

Apariția romanului în literatura noastră în perioada de renaștere a pașoptismului coincide cu perioada afirmării sentimentului patriotic. Revoluția fiind înfrântă, se simțea nevoia de a duce mai departe idealurile democratice și progresiste, de a prezenta societatea vremii în tablouri de mari dimensiuni. Acest lucru nu putea fi făcut decât prin intermediul romanului.

Un rol hotărâtor în evoluția romanului românesc l-a jucat influența literaturii franceze, care era dominantă în Țările Române. Primul roman al literaturii române a fost scris de Dimitrie Cantemir în 1705 la Constantinopol, dar acesta nu corespunde noțiunii moderne de roman. Perpessicius spunea că *Istoria ieroglifică* poate fi asemuită cu un roman social, prin toată structura sa.

În 1848, Ion Ghica scrie prima parte a romanului său rămas neterminat, *Istoria lui Alecu*, unde îl ia drept model pe Louis Reybaud cu romanul său *Jerome Paturot a la recherche d'une position sociale*. Dacă ar fi fost terminat, romanul lui Ghica era o imagine critică a societății românești dinaintea de 1848. Înrudirile cu romanul lui Louis Reybaud sunt evidente prin conturarea fizionomiei eroului central al acțiunii, cât și prin faptul că romanul lui Ghica conține unele pasaje traduse din opera romancierului francez. Cu toate aceste înrudiri, Alecsandri afirmă despre scrierea lui Ghica că „*bate în moravurile și defectele societății noastre din București.*”⁴

Un alt roman al începuturilor este scris de V. Alessandresco și intitulat *Coliba Măriucăi*. Acesta prezintă evidente înrudiri cu romanul englez *Coliba unchiului Tom*, al lui Harriet Beecher-Stowe. Preluând doar ideea de la autoarea engleză, V. Alessandresco scrie pagini despre realitățile autohtone, pledând pentru tratarea umană a robilor țigani.

Și Kogălniceanu, în fragmentul său de roman intitulat *Tainele inimii* l-a avut drept model pe Eugene Sue, care a scris romanul *Tainele Parisului*.

Corespondențe pot fi stabilite între romanul lui Goethe *Suferințele tânărului Werther* și romanul *Manoil* al lui Dimitrie Bolintineanu, romanul *Jean Sbogor* al lui Charles Nodire și *Aldo și Aminta* sau *Bandiții*, scris de C. Boerescu.

Interesantă, în evoluția romanului românesc, este apariția romanului de mistere, datorită influenței exercitate de romanul de mistere din literatura franceză. Punctul de plecare este considerat a fi celebrul roman al lui Eugene Sue -*Misterele Parisului*, care la noi a circulat în original, dar a fost și tradus de un anonim.

Traducerile din literatura europeană, mai ales din cea franceză, au determinat pe scriitorii români să abordeze noul gen literar.

Așadar, unii scriitori au preluat din literatura europeană idei, teme, motive, pe care le-au transpus în aspectele caracteristice ale societății noastre.

Mircea Zăciu afirma că: „*Ceea ce am împrumutat sunt mai multe elemente de tehnică artistică, de structurare pe tipuri de romane, de știință a compoziției. Substanța epică, timbrul narațiunii, tipologia și problematica socială sau individuală izvorau direct din sol românesc.*”⁵

Perioada dintre 1848 și 1863 anunță primele inițiative în explorarea acestui domeniu, iar onoarea îi revine lui N. Filimon.

⁴ * * * , *Pionierii romanului românesc, de la Ghica la Boronzi*, Editura Minerva, București, 1973, p. 10.

⁵ Mircea Zăciu, *Masca geniului*, E. P. L., București, 1976, p. 60.